Estudis del Baix Empordà.
INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ (Edit.).
Sant Feliu de Guíxols, 2003. Núm. 22, p. 179 a 192.
ISBN: 84-921668-7-8 ISSN: 1130-8524

MARTÍ OLIVER I CRUANYES, CANONGE DE VILABERTRAN

JAUME AYMAR i RAGOLTA

L'ordenació del fons patrimonial del Mas Oliver de la Serra de Calonge[1] ha permès conèixer millor la figura d'un eclesiàstic notable oriünd del Baix Empordà, el canonge Martí Oliver i Cruanyes (Calonge, 1793-Vilabertran, 1862), que va excel·lir en humanitat en uns temps difícils i moguts. També s'han pogut descobrir algunes relacions i facècies que situen millor la seva figura en una època d'efervescència, de desamortitzacions i de noves fundacions.

Martí Oliver i Cruanyes nasqué al Mas Oliver de la Serra de Calonge el 25 d'octubre de 1793 i fou batejat l'endemà.[2] Era fill de Francesc Oliver i Cama i de Maria Cruanyes, que havien establert capítols matrimonials a Calonge el 1784. Els padrins foren Martí Molla, pagès, i l'àvia materna, Maria Cruanyes. El ministre fou Miquel Vilar, vicari de Sant Martí, que li imposà els noms de Martí, Joan i Pere. La família Oliver apareix vinculada a l'església de Calonge: el 1796 va obtenir una llicència de sepultura a l'interior d'aquest temple davant l'altar de Nostra Senyora del Roser.[3] D'altra banda, Josep Oliver i Cama, oncle de Martí, va fundar el 1819 el benefici del Roser i Sant Josep a l'església parroquial de Calonge.[4]

(1) Agraeixo a Pere Vidal i Sardó les facilitats que m'ha donat per la consulta d'aquest fons. Les sigles que usarem són: ADG: Arxiu Diocesà de Girona; ACF: Arxiu Comarcal de Figueres; APC: Arxiu Parroquial de Calonge; FPO: Fons Patrimonial Oliver de la Serra. Les cartes que citem són a la capsa núm. 16.

(2) APC. Baptismes, V fol.72.

(3) FPO. Documentació d'interès personal i/o familiar, 5.

(4) ADG. Beneficis, 195.

Mossèn Josep era canonge de la Catedral de Girona i va instituir Martí com a hereu.

En els anys de la infantesa de Martí, el seu pare engrandí notablement el patrimoni familiar amb la compra de diverses finques.[5]

Martí va sentir de molt jove la vocació sacerdotal[6] i ingressà al Seminari Conciliar de Girona. El 1808, quan tenia quinze anys, va esclatar la Guerra del Francès, que tant va commoure la ciutat de l'Onyar. Hem de creure que el nostre biografiat va passar aquells anys difícils a Calonge.

No sabem la data que fou ordenat sacerdot, però deduïm que devia ser vers el 1816, és a dir, després de l'esmentada guerra. Posteriorment exercí el ministeri en diverses parròquies –uns dos anys com a vicari– fins que, vers el 1820, guanyà les oposicions de canonge de l'il·lustre capítol de la Col·legiata de Santa Maria de Vilabertran.[7]

SANTA MARIA DE VILABERTRAN[8]

La Canònica o Col·legiata de Santa Maria de Vilabertran es troba a tres quilòmetres de Figueres i a uns altres tres de Peralada. L'església va ser servida des de 1068 per un capítol de canonges regulars, és a dir, de clergues que es regien per la regla de Sant Agustí, que portaven vida en comú (església, refetor i dormitori) i també les rendes. Fou secularitzada com quasi totes les canòniques pel papa Climent VII el 22 d'agost de 1592. Des d'aquell any fins el 1835, l'església tingué el caràcter de col·legiata amb un capítol de canonges regit per un arxipreste.

Un dels aspectes més valorats pels canonges de Vilabertran fou la música. Successivament s'adquiriren millors orgues i es contractaren organistes després de concursos públics.

El conjunt monàstic presenta encara avui un interès excepcional dins el context de l'arquitectura medieval catalana, perquè ha conservat perfectament la disposició de les diverses dependències entorn del claustre, construïdes molt unitàriament entre els segles XII i XIII, i la seva ampliació

(5) Una vessana i mitja de terra a Domingo Albertí, anomenada Camp Bas, pel preu de 333 lliures (1798); una vessana i quart de terra cultiva en el lloc anomenat les Boades pel preu de 255 lliures (1799); tres vessanes de terra cultiva pel preu de 115 lliures 10 sous en virtut d'una revenda atorgada per Tecla Salamó i Ponsjoan (1799); tres vessanes i quart de sureda en el territori anomenat Sant Nazari pel preu de 500 lliures, firmada per Salvi Valmanya (1800); mitja vessana de terra cultiva situada en el lloc anomenat quintar de Colomer, pel preu de 66 lliures (1802); set vessanes en el terme del castell de Calonge, venudes per Eugeni Paraleda, adroguer de Besalú (1803), etc.

(6) P.CANER, *La Vall de Calonge*. Calonge, 1983, p.155.

(7) P.CANER, op. cit, p. 166.

(8) J.M. MARQUÈS, *Canònica de Santa Maria de Vilabertran*. Generalitat de Catalunya, 1993; *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, 2001.

Fig. 1. Col·legiata de Santa Maria de Vilabertran. Capçalera de l'església

del segle XIV amb la construcció de la capella funerària dels Rocabertí. Durant el segle XVIII s'hi afegí un gran pati que incloïa diverses dependències com l'hostal, que era fora del recinte de la clausura.

La creu processional és la més gran de les creus d'orfebreria de Catalunya. Sembla que fou obrada cap el 1325.

Cap el 1820 hi hagué intents dels canonges per abandonar el monestir i instal·lar-se a Figueres, però no reeixiren. Els arxiprestes del segle XIX foren Baldiri Sagàs i de Terrades (1789-1810), Romuald Dalmau (1824-1825) i Francesc Queraltó (1826).

El 1827 un important robatori va fer desaparèixer de la casa tota l'orfebreria que s'havia pogut salvar de la Guerra Gran i de la Guerra del Francès.

Consta amb certesa per una inscripció que el 1831 Martí Oliver ja era canonge: "Lo Sr. Canonge Dr. Dn. Martí Oliver me feu fer en lo any 1831. Mas Murbey".(9) El 6 d'agost d'aquell any, des de Vilabertran escriu una carta al seu germà Josep, a qui anomena afectuosament "Tapet", sobre el malestar que li van produir els comentaris insidiosos d'una tal Tereseta Rostolla que li havia fet Paula Negret, neboda del Claver, sobre les enrao-

(9) La grafia d'aquest cognom varia: Murbey, Morvey, Morbey. Hem seguit aquesta darrera, que és tal com figura a la catalogació de l'Arxiu Històric Comarcal de la Bisbal d'Empordà.

nies que hi havia a Calonge tocant al capteniment de la família Oliver, en especial de la seva cunyada i les nebodes. El canonge, en un català viu, es lamenta de l'excessiva obertura del mas: *Mireu que lo servey vos abandona per tot; y vosaltres sempre admeteu a casa qualsevol, pobres, estudiants, gentona, y que se jo qui, estos veuan, sentan, y com corran per tot vos abandonan á dreta y esquerra*, i li dóna consells al seu germà sobre el seu comportament en el govern de la casa: *Tu deurias procurar saber gobernar la casa, y per axó no es necessari que treballias, que me apar ne fas masa ancara, lo verb está, saber manar, ferse oveir, y saber fer trabellar* (sic), *y saber guardar las cosas, pues que tu may tens cap diner ni aquí ni a Gerona, si ni tens, luego lo despaxas, y afé que no es pas que jo ten toquia cap, no entench com tu fas.*

Per la llei de Mendizábal de 1835 l'Estat es va atribuir la propietat de tots els béns i les rendes que havien estat de l'abadia de Vilabertran, excepte del temple, que continuà essent parroquial. La parròquia, però, comptava amb mitjans molt limitats per a la seva conservació. Els canonges foren traslladats a Albarrassí (Terol), aleshores encara diòcesi. Aquell mateix any, a Calonge, en un cop de poble, era assassinat el rector de la parròquia de Sant Martí, mossèn Bernat Torrent. Martí Oliver aleshores tenia quaranta-dos anys. No sabem si va anar a Albarrasí, amb els altres canonges, però sí que consta documentalment que va residir un temps a Mataró, a la dispesa que tenia la senyora Antònia Seguí i Borrell, al carrer del Carreró número 21, prop de l'església de Santa Maria. Després visqué a Barcelona, des d'on escriví al seu germà Josep el 1842. Aquell, que havia estat nomenat batlle de Calonge el 1825, havia contret matrimoni amb Maria Morbey, d'una família de pagesos del veïnat de Montagut, del municipi de Sant Julià de Ramis (Gironès), i havien tingut dos fills, Josep, l'hereu, i Narcís, que tenia dificultats de pronúncia i d'oïda.

Per una carta que va escriure Antònia Seguí el 15 de febrer de 1842 a Josep Oliver sabem que el canonge vivia amb el seu nebot Narcís i que s'ocupava de la promoció del noi, havent confiat la seva educació al marit d'Antònia. Aquest, però, hagué de marxar a Montevideo i aleshores mossèn Martí i el seu nebot Narcís s'establiren a Barcelona. Passat un temps, Martí va escriure a la senyora Seguí demanant-li si trobaria un amo per adroguer per tal que Narcís pogués aprendre l'ofici, perquè hi tenia afecció. Li van trobar bona casa, però hi va estar poc temps per les dificultats físiques que el noi tenia. Després Antònia li va trobar una altra botiga a Barcelona, la de Ramon Garriga, que era molt important, però havia de pagar una pensió de 18 unces d'or per la vida i l'ensenyament. Com que el canonge no les hi podia pagar, la dona escrivia d'amagat als pares del noi perquè li aportessin aquesta quantitat.

Entre oncle i nebot no hi hagué bona entesa i el canonge el va treure de casa, com es desprèn d'una carta que des de Barcelona, el 16 d'agost

Fig. 2. Claustre i campanar de Vilabertran

de 1842, va escriure Martí al seu germà, en la qual li diu que li envia les coses que el noi havia deixat a casa d'ell i li comunica, amb to dolgut: *Compri per mi un llibre de confiteria y altre de licors, los que regalo al teu Fill Narcis, en premi de haber despreciat y fet burla del cuadern que jo li vas enviar y lo que he sentit mes es, que diu lo va esquexar en tot o en part, lin dono las gracias de tot. Tambe remeto las notas que me entrega lo seu Amo, perque vegi que jo no vull res de ell.*

RETORN A VILABERTRAN

Posteriorment, mossèn Martí va tornar a Vilabertran, on l'antiga collegiata continuava fent funció de parròquia que fou de primer ascens, amb rector i cinc beneficiats que vivien en comunitat.

El 1849, a l'església de Calonge, l'hereu, Josep Oliver i Morbey, va contraure matrimoni amb Engràcia Pallimonjo i Jofra, la qual procedia d'una altra família d'hisendats calongins, amb la qual cosa es va engrandir notablement el patrimoni familiar. Mossèn Martí es va excusar d'assistir al casament en una carta al pare del noi: *Apreciadíssim Germa: disimulam si no vas acudir lo dia designat per celebrar la boda del teu Hereu y obsequiar los Nubis: tu ja sabas que lo meu natural es viure retirat y de no presenciar cosas festivas y de tabola com son les festes majors y molt mes las de bodas. Queda persuadit que cada dia vos encomano a Déu a tots pera que Nostre Senyor vos ompla de benediccions espirituals y temporals, y axo basta per quedar tots contents del meu comportament com a sacerdot que som y del bon afecte que vos professo.*

DESGRÀCIA FAMILIAR

L'any 1853 hi hagué un fet desgraciat a la família Oliver: després d'una baralla, Josep Oliver i Cruanyes va donar un cop de cavic mortal

Fig. 3. Signatura de Martí Oliver i Cruanyes

a Antoni Palet. Els fets queden descrits vivament en la petició d'indult que el fill Josep Oliver Morbey va elevar quatre anys després a la reina Isabel II:(10)

Que su señor padre D. José Oliver y Cruañas vecino de la misma a los 24 de noviembre de 1853 hallándose en una finca de su propiedad observó que Antonio Palet vecino de la misma villa en unión de su muger y conduciendo un jumento pasaban por dicha finca en ocasión que ya se hallaba muy bien cultivada y sembrada: y habiendo pretendido que retirasen y no pasasen por allí porque malograban el sembrado se resistieron aquellos bajo el pretesto de haber de existir una senda en aquel punto; por cuyo motivo entraron en disputas y riña algo seria y en el calor de la misma dicho D. José Oliver y Cruañas más por vía de defensa que con ánimo de ofender, descargó en la cabesa del espresado Antonio Palet un golpe de un pequeño azadón llamado cabit de cuyas resultas quedó herido dicho Palet habiendo sucedido la fatalidad de fallecer después de algunos días de haber recibido la herida. Celosa la Autoridad Local del cumplimiento de su deber principió las correspondientes licencias criminales sobre haberse causado dicha herida y como murió el referido Palet y se atribuyó la muerte a dicha herida, tal vez por equivocación, fue acusado de homicidio el padre del esponente y así fue que por haberse ausentado al vecino Ymperio, fue condenado en rebeldía a quince años de reclusión temporal con penas accesorias y en haber de entregar a la familia de dicho Palet la cantidad de ocho mil reales por vía de indemnización con recargo de los gastos ocasionados y de las costas del juicio, como se ve en el testimonio de dicha sentencia que se acompaña bajo el número 1º.

Per la correspondència familiar sabem que Josep, perseguit per la justícia, havia fugit a Montpeller amb un passaport fals on constava que era vidu. Des d'aquella ciutat continuava escrivint-se amb els seus, signant de vegades, com a Francesc.

(10) FPO, capsa 17.

És fàcil d'imaginar com van afectar els fets al canonge Martí i a tota la família:

Amargos, Señora, amarguísimos han sido y son para el esponente y toda su familia todos los instantes que han mediado desde dicha ocurrencia tanto por ser una familia de honor, pacifiquez y de una conducta intachable como por verse desluztrada con la sombra del crimen y del homicidio sin haber mediado aquella perversidad de ánimo que exige el castigo de los malévolos y sobre todo al considerar que dicho penado Don José Oliver, a pesar de ser de un carácter el más benigno y bondadoso ha parecido como culpable y criminal a los ojos de la justicia por un acto a que le condujo la indignación de ver atropellada su propiedad y la necesidad de su defensa al ver la resistencia de Antonio Palet de querer pasar a todo trance por dicha propiedad del mismo Oliver.

Las solas circunstancias de honradez y hombría de bien que animan a dicho D. José Oliver y Cruañas acompañadas de su carácter amante del orden y de la tranquilidad en términos de haber desempeñado varias veces los destinos de Alcalde y otros del Municipio por ser de los sugetos más bien reputados de la Población y muy adicto a los legítimos derechos de V.M. como lo acredita la certificación de n. 2º y ofrecen la convicción que solo un momento de calor y arrebato pudo desviarle de su sensatez característica e inducirle a una riña provocada por la indiscreción del espresado Antonio Palet.

Tal vez dicha riña fue la primera que ha tenido el espresado D.José Oliver durante los días de su vida: y si bien es verdad que con ella se escedió a causa de la alteración que le produjo la provocación del herido Palet, los maternales sentimientos de V.M. no dejan de conocer la fragilidad de la naturaleza humana mayormente en los momentos que la domina una fuerte pasión: por cuyo motivo y atendidos los antecedentes de dicho Oliver parece que puede ser merecedor de Vuestra Clemencia Soberana después de haber purgado su esceso con la indemnización dada a la familia ofendida y con más de tres años de sufrimientos y amarguras que son consecuentes a la espatriación a un país estrangero.

Por estas razones, Señora, el esponente seguro de que su Sor Padre cometió dicho desliz no por mala índole si no por un efecto de ira escitada por el mismo ofendido Palet y no dudando que el piadoso y magnánimo corazón de V. M. siempre se halla abierto para amparar a sus fieles y honrados súbditos, se atreve a solicitar la Real Gracia de indulto a favor del espresado su padre D. José Oliver y Cruañas: y animado de la consoladora esperanza que ofrece Vuestra Augusta munificencia.

Sabem que de maig a desembre del 1871 Josep va complir condemna a la presó de la Bisbal.

L'AMISTAT AMB MOSSÈN MARC CASTAÑER, FUNDADOR

El 30 de gener de 1855, Martí Oliver va fer testament davant del notari de Figueres Manuel Díaz.[11] Nomenà hereus seus de confiança el rector de Vilabertran, mossèn Joan Padrosa, prior curat del Sant Hospici de Girona; el rector de Calonge i *el Rnt. D. March Castañé Pbre. residint en la ciutat de Mataró*. La figura d'aquest fundador mataroní, Marc Castañer i Seda[12] (Mataró, 1815-1878), és molt interessant, com veurem. Oliver era vint-i-dos anys més gran que Castañer, però en testament escrivia que li mereixia *molta confiansa y satisfacció*. No sabem si hi hagué correspondència entre ambdós clergues, perquè bona part dels seus arxius personals s'ha perdut.

Possiblement es van conèixer a Mataró vers el 1835, quan Martí havia estat exclaustrat de Vilabertran i Castañer era un jove amb vocació que havia d'entrar al seminari de Barcelona l'any següent. La prohibició als bisbes, per decret del govern, de conferir ordres va fer que Castañer continués els estudis a Roma, on va ser ordenat el 1839. Allí va conèixer l'obra de Sant Felip Neri, que li va causar un fort impacte. El 1845 va tornar a Mataró, després d'haver exercit el ministeri a Gènova i a Marsella. Allí, des de 1846 fins a 1856, va ser director espiritual i visitador de les concepcionistes.

Altres ocasions possibles de tracte entre ambdós clergues serien els anys 1851 i 1852, quan mossèn Castañer va viatjar a Girona i a l'església de Sant Martí va predicar un tridu sobre l'Escapulari Blau i les seves referències a la vida cristiana. El van escoltar milers de fidels.[13]

El 1852, mossèn Castañer fou admès entre els residents perpetus de la parròquia de Santa Maria de Mataró. Castañer, que estava ben relacionat amb el P. Francesc de P. Amigó, prepòsit de l'Oratori de Barcelona,[14] assessorat per Sant Antoni Maria Claret, va planejar la fundació d'una congregació femenina inspirada en el sant italià, per a la qual va comptar amb la seva germana Gertrudis (Mataró, 1824 - Barcelona, 1883). El 1862 van néixer oficialment les Filipenses de l'Ensenyament, que van obrir un col·legi a Mataró. Anys després, la revolució de 1868 va portar els germans Castañer a Roma, on el P. Claret els va aconsellar d'establir-se a

(11) ACF. Manual de Diaz, 1855 (590) fols. 98-99.

(12) Sobre aquest fundador català, A.BARRIOS MONEO, cmf., *Dos hermanos: un carisma, una esperanza. El P. Marcos Castañer y Seda y su hermana Gertrudis, Fundadores de las Religiosas Filipenses*. Madrid, 1992; Diccionari d'Història Eclesiàstica, (DHE) vol. I p. 472 i vol. II p. 175.

(13) BARRIOS MONEO, ibid., p. 257.

(14) J. LAPLANA, *L'Oratori de Sant Felip Neri de Barcelona i el seu patrimoni artístic i monumental*. Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1978, p. 254-255.

Fig. 4. Retrat de mossèn Marc Castañer (Mataró, 1815-1878), fundador de les Filipenses de l'Ensenyança, hereu de confiança de Martí Oliver

Barcelona, cosa que feren el 1870. Mossèn Castañer va dirigir la fundació fins a la seva mort i el va succeir el seu germà Segimon, que era caputxí. Les Filipenses Missioneres de l'Ensenyament es van estendre per Catalunya i Amèrica.[15] Ignorem el paper que mossèn Martí va tenir en l'itinerari vocacional de mossèn Castañer i si va tenir alguna relació amb la fundació de l'institut. Cal no oblidar que uns anys abans, un altre calongí, el P. Josep Paradeda i Sabater, OSB (Calonge, 1778 - Le-Puy-en Velay, França, 1837), últim abat de Sant Feliu de Guíxols, havia fundat una congregació de religioses d'ensenyament de nenes sota l'advocació de la Mare de Déu dels Dolors –que el poble anomenava "les beates negres" pel color del vel que portaven–, que perduraren fins el 1936, després d'haver-se incorporat a la Congregació de les Terciàries Caputxines de la Divina Pastora.[16]

L'ADVOCACIÓ A LA MARE DE DÉU DEL REMEI

És tradició oral de la família Oliver que el canonge Martí havia disposat la construcció, en una capella lateral de l'església parroquial de Sant Martí de Calonge, d'un altar dedicat a la Mare de Déu del Remei i que la família en tingués cura. Aquesta voluntat no consta en el testament de 1855, ni en el de 1860, però sí que en testament més antic hi ha una afirmació que s'hi pot referir: es demana amb sigil als seus hereus de confiança que *apliquian los béns del Rnt. Sr. Testador en lo que de paraula y en escrits los té comunicat en ordre a la sua última voluntat, exonerantlos de donar compte y rahó a tribunal ni á persona alguna, per la molta confiansa y satisfacció que li mereixen. Y dona facultat al últim sobrevivint peraque puga subrogar altre hereu de confiansa en lloch y dret del premort, decla-*

(15) Després d'ubicar-se a Barcelona, Sant Esteve de Palautordera i Breda, l'institut s'estengué per Espanya i arribà a obrir cases a Mèxic (1907) i a Cuba (1914). Més tard també a Xile (1951), Colòmbia (1954), als EUA (1957) i a la República Dominicana (1975). Actualment a Catalunya té un col·legi a la Via Augusta a Barcelona i una casa d'espiritualitat als Hostalets de Balenyà, dependents del Govern Central de l'Institut a Madrid (G. SAMPER, DHE, II, p. 175; JM.LOZANO, *Las religiosas de San Felipe Neri. Su origen, misión y espíritu*. Barcelona, 1970).

(16) Sobre el P. Paradeda, vg. J.AYMAR-J.VICENS, "Can Xifró de Calonge", EBE, n. 14 (1995), p. 208, n. 6.

Fig. 5. Altar de la Mare de Déu del Remei de Calonge

rarli y revelarli tota la sua disposició observantse lo mateix perpetuament en lo successiu, de manera que ja may puga ser coneguda dita confiansa, sino unicament dels hereus aixis substituits.

L'advocació a la Mare de Déu del Remei arrenca del segle XIV, arran de les calamitats públiques que assolaren Europa. El seu origen sembla que és italià. La festa se celebra el segon diumenge d'octubre. A Vic hi ha el convent franciscà del Remei, que prengué l'advocació d'un oratori erigit el 1327 al cap del pont Nou o pont del Remei. La majoria de santuaris del Remei tenen el seu origen als segles XV-XVI. En el mas Aroles, prop de la carretera de Castell d'Aro a Sant Feliu, hi ha l'ermita del Remei. El mas era una propietat del monestir guixolenc. A la llinda hi ha un escut abacial i la data 1732. L'aplec de la Mare de Déu del Remei és molt concorregut. A Barcelona, la parròquia de Santa Maria del Remei de les Corts va ser erigida canònicament el 1847 i l'església va ser beneïda el 1848. L'arquitecte fou Josep Oriol Mestres i Esplugas (Barcelona, 1815-1895). El temple és bastit en un neoromànic tímid, molt condicionat encara pel neoclassicisme.

Una possible interpretació del motiu pel qual Oliver va introduir aquesta advocació del Remei podria ser la protecció contra l'epidèmia del còlera que, amb tanta virulència, atacava aleshores Catalunya. En efecte, el

juliol de 1854 el còlera va entrar pel port de Barcelona i produí 829.189 malalts, dels quals, fins al novembre de 1856, en moriren 236.744. Les germanes de Sant Vicenç de Paül arribaren per socórrer els afectats. Però és encara més versemblant que l'advocació respongués al dissortat fet que s'esdevingué arran de la mort comesa pel seu germà.

El fet és que, el 1856, en una carta al seu nebot, Josep Oliver Morbey, datada a Vilabertran el 2 de maig d'aquest any li diu: *Ja tinch la Mare de Déu del Remey en mon poder, es hermosissima y molt pia; ara vosaltre matexos quan vulgueu jo ajudaré del tot, jo no temeria res tencada la porta de la hera...*[17].

L'altar que es va construir a l'església de Calonge, a la segona capella lateral del costat de l'Epístola, és neoclàssic, fet d'obra, amb sis columnes d'obra, estucades, de fust llis, imitant marbre amb unes aigües rosades i blavoses, el capitell és compost. Emmarquen una fornícula central amb arc de mig punt que s'obre al cambril de la Mare de Déu, al qual s'accedeix per dues escales a banda i banda, que sostenen un entaulament central amb un medalló on apareixen pintats, maldestrament, els cors flamejants de Jesús i Maria, l'un voltat d'espines i l'altre traspassat per una espasa, responent a una de les aparicions de la Verge a la religiosa paüla Caterina Labouré, el 27 de novembre de 1830. Corona el conjunt una glòria metàl·lica amb el monograma de Maria. A l'arcada central hi havia, abans de 1936, uns cortinatges de color blau cel. Les imatges de la Mare de Déu i l'Infant anaven vestides amb robes, coronades i amb sengles escapularis. A les grades de l'altar hi havia sis canelobres de fusta i un quadre que representava la Verge vencent amb una llança la serp diabòlica. La mesa, substituïda després del concili, era un gran bloc granític. La imatge i el parament litúrgic es van perdre en el gran foc de 1936, però l'altar és l'únic de l'església que es va salvar.[18]

En una nova carta datada a Vilabertran el 15 d'agost de 1856 adreçada al seu nebot, el canonge Oliver manifesta la seva sorpresa davant les queixes de l'ecònom de Calonge, N. Lloberas, perquè no li havia pagat els seus drets de certificació de baptisme: *he quedat fet una pedra, pues que lo Procurador de Gerona, Sr. Joaquim Sot me feu pagar lo seguent: Per las agencia de Madrit (que no sen feu cap, perque lo Sr. Bisbe sen cuydaba) cinch duros: Mes per los drets parroquials sis rals. Mer per las firmas de tres Notaris, a saber del Notari Sabater cuatre rals; del Notari Pallimonjo cuatre rals; y del Notari Pardeda (sic) gratis; Mes per gastos de coreu, diligencias y altres gastos, entre tot me costá sobre vuyt duros,*

(17) FPO. Correspondència.

(18) J.AYMAR. "L'església parroquial de Sant Martí de Calonge", EBE 1 (1981), p. 61-62; "Reformes vuitcentistes a l'església de Calonge", EBE, 17, p. 154, fig. 8.

y sels va cobrar de la mia asignació. I recomana al nebot que arregli les coses directament amb l'ecònom, que ell ja li ho pagarà i acaba: *Digas á eix Rt. Economo, que sempre que se li ofereseca alguna cosa de mi, sens cap reparo pot escriurem, que lo serviré ab tota puntualitat, y que perdoni del meu poch cuydado, de saber si eran ó pagats tots.*

ELS DARRERS ANYS

El 5 de maig de 1860 morí la cunyada del canonge, Maria Morbey, esposa de Josep Oliver, que havia fet testament l'any anterior. El 13 de juliol d'aquell mateix any, Martí Oliver va fer un nou testament a Figueres, davant del notari Manuel Díaz, que revocava l'anterior,[19] en el qual va nomenar marmessors mossèn Joan Padrosa, prior de l'Hospici de Girona, i mossèn Jaume Sala, capiscol[20] de la col·legiata. Observem, doncs, que se seguien usant els títols antics. En aquest testament, Martí féu hereu el seu renebot, Pere Oliver i Pallimonjo (Calonge, 1850-1912), que aleshores era un infant de deu anys.[21] Es cita una casa de la propietat del testador al carrer de la Barca de Girona. Va disposar també que els hereus de Can Oliver donessin cada mes mig quartà d'oli per fer cremar una llàntia davant la Mare de Déu del Remei.[22] També va disposar que per la festa de la Mare de Déu del Remei, que s'escau el segon diumenge d'octubre, paguessin l'almoina de sis rals per celebrar una missa a l'altar de la Verge en sufragi de la seva ànima, dels seus pares i de tots els de la casa Oliver.

De Martí Oliver escriu l'historiador calongí Pere Caner: "home recte i bondadós, fou un vertader apòstol de la Bona Nova, accentuat durant la seva llarga i dolorosa malaltia que el va impossibilitar, transcorrent els seus últims anys en olor de santedat".[23]

El 25 de novembre de 1861, el rector de Vilabertran, Martí Pons, en nom de mossèn Martí escriví una carta a la reneboda, Gràcia Pallimonjo d'Oliver, en la qual l'informa que el *sr. Oncle de V. segueix poch mes poch menos com sempre en mitj de las suas dolencias; si be que al Sr. Facultatiu diu que hi ha un tant de millora, pero als quel visitem tots los dias no ho creem siga aixís. Lo cert es que ell mateix ja se ha fet arreglar al ninxo per quant morirá, señal evident que tampoch dona credit a las*

(19) A FPO n'hi ha còpia.

(20) El capiscol o cabiscol era aquell cantor que als oficis religiosos tenia la funció d'entonar el començament d'una peça.

(21) Sobre Pere Oliver vg. J.MOLLA-J.BAUTISTA, "La vinya i el vi a la conca de la riera del Tinar (Calonge)", EBE, 17 (1998), esp. p. 196-205.

(22) Els hereus van complir aquesta disposició fins que un rector els va dir que l'única llàntia que havia de cremar era la del Santíssim. Des d'aleshores subministren el vi de missa.

(23) P. CANER, loc. cit.

Fig. 6. Esteve Oliver i Pallimonjo, renebot del canonge Martí, beneficiat de l'església de Sant Martí de Calonge (FPO)

suas milloras". I els recomana que cuidin bé *"al que será nou beneficiat de casa Oliver.*

El 21 d'abril de 1862 en una nova missiva de mossèn Pons a Gràcia Pallimonjo li diu: *Al citat señor oncle de V. poch mes menos segueix ab la sua poca agilitat y poch delit, y me encarrega tambe que de part sua saludia a V. y familia y sobre tot que tractian y.... a Musen Esteve [Oliver Pallimonjo] beneficiat que será del benefici de casa Oliver...*

La darrera carta escrita en vida de mossèn Martí està datada a Vilabertran el 17 de juliol de 1862 i és també de Martí Pons a Maria Gràcia Pallimonjo; s'hi parla d'una certa revifalla: *Al Sr. Canonge son oncle, apar que fa miracle en vida en ordre a la sua decantada salut y es que te bona gana, dorm y tots los dias se lleva o alsa del llit, y esta llevat fins a las tres horas de la tarde llevantse a las set horas del mati, cuant antes no estaba mes que una tres horas llevat.*

Una carta datada a Vilabertran el 3 d'octubre de 1862, de mossèn Joan Padrosa, l'hereu de confiança, a Maria Gràcia Pallimonjo, ens informa que el canonge ja era mort (*Ilustre señor difunto*) i urgeix a Josep i a la seva esposa que es presentin a Vilabertran per tal de poder arreglar el tema del benefici de la Mare de Déu i Sant Josep, l'obtentor del qual és el fill d'ambdós, Esteve: *les suplico de todas veras vengan Vs. por hacerles entrega de tanto bien para el obtentor su hijillo (...) vengan pronto, pronto, porque me conviene marchar a Gerona, y marcharía si Vs. vinieran, y el mal no recaería sobre mi, sino sobre un pobrecito inocente. Que dadiva esta es Sra. Mia, para su familia, la que han hecho los dos difuntos muy Ilustres! Ya lo veran. V con los papeles, y tambien no olvide sobre todo de consultarles con el benemerito Señor Cura Regente de Calonge, y cumpliendo como en ellos exactamente consta no se les apropierá el Gobierno...*

Martí Oliver va ser enterrat al cementiri de Vilabertran, en un nínxol darrere l'església de la col·legiata. La seva làpida encara es conservava fa uns anys. Després, les restes foren exhumades i traslladades al nou cementiri de la població.

El 3 de febrer de 1871, Lluïsa Massat de Masdevall, de Figueres, escriví a Josep Oliver, per encàrrec de *una pobre muger de mi pueblo, aquien aprecio por su anrradez* (sic), Rosa Camó, que fou criada del canonge Oliver, la qual *hallandose...poco menos que en la indigencia* li reclama cinquanta lliures que, segons ella, el canonge li havia deixat en testament, més els interessos. De fet, la tal Rosa Camó no apareix ni en el testament de 1855 ni en el de 1860, potser hi hagué un testament o codicil posterior.

El maig de 1939, la família Sardó-Oliver va fer donació a la parròquia de Sant Martí de Calonge d'un *Rituale Ecclesiae et diocesis Gerundensis de Mandato Exmi. Ilmi. Ac Rmi. D.D. Florentii Lorente et Monton...* (Girona, 1851) i d'una *Missae in agenda Defunctorum tantum deservientes ex Missali Romano...* (Roma, s/d), amb gravats, ambdós pertanyents al canonge Martí Oliver, la signatura del qual consta.

A l'església de Sant Martí de Calonge, l'altar de la Mare de Déu del Remei, testimoni silenciós de la voluntat reparadora del canonge Martí Oliver, espera pacient una restauració plena.